

Den 2. december 1960 døde Lauritz Weibull i sit 88. aar som en højt æret nestor blandt nordiske historikere. Han var søn af historieprofessoren Martin Weibull i Lund, og fra sin fødsel til sin død var han paa en sjælden intens maade knyttet til sin fødeby og dens kulturelle institutioner. Han var det ikke blot i sit virke som landsarkivar fra 1903 til 1919 og derefter som professor i historie ved universitetet til 1938, men fuldt ud saa meget af sind. Som forsker var Lund hans faste udgangspunkt, men saaledes at hans synskreds foldede sig mere og mere ud, fra ungdommens snævre hjemstavnsforskning til manddommens udforskning af middelalderen indenfor den skaansk-dansk-nordiske kulturkreds omkring ærkesædet i Lund i stadig videre europæisk sammenhæng.

Først sent og ad omveje fandt L. W. sit rette felt som historiker. Han startede i 1890erne som æstetisk litterat med spredte afhandlinger om digteres og kunstneres tilknytning til Lund, docenturet i historie erhvervede han i 1899 paa en god, men traditionel afhandling om det diplomatiske forspil til Gustav Adolfs indtræden i Trediveaarskrigen, og efter aarhundredskiftet helligede han sig skaansk topografi og lokalhistorie: som forfatter, som redaktør (sammen med faderen) af *Historisk Tidskrift för Skåneland* siden 1901 og som udgiver (*Lunds Stifts Urkundsbok* III-VI, 1900-39, og *Malmö Stads Urkundsbok*, 1901-17). Men saa i 1911 udsendte han, 38 aar gammel, det revolutionære værk *Kritiska undersökningar i Nordens historia omkring år 1000*, der straks placerede ham som foregangsmand indenfor radikal historieforskning. Ser man bort fra et par forstudier om Colbaz-annalerne og Knud den Store fra 1909-10, kan man alene i eftertidens perspektiv finde glimt af den kritiske omstyrter i et ellers langt og frodigt forudgaaende forfatterskab.

For L. W. var forskerens person hans forskning uvedkommen, og der findes intet fra hans egen pen, der røber baggrunden for hans gennembrud som kritisk historiker. Sture Bolin har i en nekrolog anført, at han som professorvikar i 1909 valgte at forelæse over Nordens ældste historie, og sikkert med rette peget paa impulser fra fagfællen paa museet, Knut Stjerna, der skarpt hævdede de arkæologiske vidnesbyrds prioritet overfor den skriftlige tradition (jfr. L. W.s afhandling fra 1910: *Staden Lunds ålder*). Hertil kan føjes en anden sandsynlig paavirkning. I foråret 1907 formidlede Johs. Steenstrup ved skæbnens spil L. W. i kontakt med Erik Arup, og et livslangt venskab og en intens tankeudveksling mellem de to rebeller indenfor historikernes lav begyndte. Arup havde netop da arbejdet sig bort fra det, han følte snærende i den Erslevske kritik, og tumlede allerede med planen om at for-

ny Danmarkshistorien efter den »franske« rekonstruktionsmetode. Det er nærliggende at antage, at ogsaa Arup kan have stimuleret sin ældre kollega. Tiden vil passe, for *Kritiska undersökningar*, der er en fuldmoden frugt af et dybtgaaende og vidtspændende kildestudium ud fra en fast og fuldt udformet metode, maa have krævet en aarelang forberedelse.

Dette pionerværk er betegnende nok aldeles blottet for teoretiske betragtninger, det være sig om metodisk program eller kritiske principper. Kapitel for kapitel er det formet som en konkret dokumentation af ordene fra den lakoniske fortale, at »när sängen och dikt sopats bort, har det visat sig, att endast enstaka händelser och de grövsta linierna i tidens historia äro vetenskapligt konstaterbara«. Punkt for punkt analyseres overleveringen, og det paavises, hvorledes de sene og fyldige overleveringer, især hos Snorre og Saxo, der dannede grundlaget for al gængs historieopfattelse, var vokset ud af ældre nedskrifter ved ændrede tendenser, falske kombinationer og indpodning af vandresagn og episk-litterære motiver. Lag for lag skrælles alt sekundært bort, og tilbage stod kun spredte og spinkle samtidige kilder som »intyg om historiska fakta« – for at citere en af de faa metodiske sentenser i det modskrift *Historisk-kritisk metod och nordisk medeltidsforskning*, han i 1913 udsendte som svar paa den storm af angreb, hans bog fremkaldte. Med den havde den svenske kongerække mistet sine ældste led, Svold-slaget var flyttet til Øresund, Hellestad-stenenes helte skilt ud fra Fyrisvold-slagets sagnverden, og jomsvikingerne med Jomsborg henvist til fantasiens verden.

Gennem hele sin fortsatte forskning fastholdt L. W. sin grundindstilling fra 1911. Trebindsværket *Nordisk historia* (1948–49), der samler de væsentligste af hans *Forskningar och undersökningar* indtil 1946, har saa stærkt et enhedspræg, at man næppe bemærker, at afhandlingerne er skrevet med indtil 40–50 aars mellemrum. Og dog er der sket ændringer. Forskningen er blevet fyldigere og mere nuanceret, i forlængelse af den nedbrydende kritik kan de positive elementer træde kraftigere frem, og der tillægges bestemmelsen af de ledende indbyrdes kæmpende idestrømninger bag det historiske forløb en større værdi, ja, de »yttre händelser är i historien aldrig nog«. Hertil kommer en stigende elegance i hans knappe stofmættede stil.

Skønt Weibull bevidst gjorde sit forfatterskab strengt upersonligt, aftegner det dog klart faserne i hans livsløb. Indtil han forlod arkivet veksler topografi og lokalhistorie stadig med centrale kildekritiske analyser, blandt disse den vigtige bestemmelse af *Kung Valdemars jordebok* (1916) som kameralt kildekompleks,

især forholdet mellem Hovedstykket og Hallandslisten, om end det først var hans matematisk indstillede elev Sture Bolin, der drog de rette konsekvenser heraf. – Kampen om professoratet affødte i 1918 W.s kraftigste polemiske skrifter mod traditionalismen i svensk historieforskning. Derefter bremsedes hans produktivitet for en aarrække af omsorgen for den akademiske undervisning, men den blomstrede des kraftigere op ved grundlæggelsen af *Scandia* i 1928. I dette tidsskrift, der skulle være organ for nordisk tendensfri kritisk historieforskning, udtrykte han sit program polemisk tilspidset. Op mod den forskning, der »rör sig på det lösa förmodandets och den romantiska hypotesens gungfly«, sattes *Scandia's* maal: »en historisk rekonstruktion vilande endast på säkra utgångspunkter«, nemlig »på historiska fakta, framvunna ur ett kritisk siktat material«. Ligesindede danske og norske forskere fylkedes om hans tidsskrift, men kun faa svenske historikere udenfor Kattogatsomraadet. Og her placerede han i hæfte efter hæfte sine fineste punktstudier: *Stockholms blodbad – Carl XII:s död – Unionsmötet i Kalmar 1397 – Dyvekekatastrofen*. Her fremkom ogsaa, i første hæfte, hans vel mesterligste afhandling *Nekrologierna från Lund, Roskildekrönikan och Saxo*, hvor han med udgangspunkt i sin minutiøse analyse af hænder, rasurer og ændrede formuleringer i de lundensiske dødebøger blotlægger den dynamiske kraft i det 12. aarhundredes idekampe i Danmark, personificeret i dets ledende personligheder. – I slutningen af 1930erne ændrer hans studier atter karakter. I 1931 overtog han for det Danske Sprog- og Litteraturselskab udgivelsen af den ældste række af *Diplomatarium Danicum*, og efterhaanden greb dette arbejde ham i den grad, at han punkt for punkt fordybede sig i problematikken omkring disse ældste og vanskelige diplomater og den virkelighed, de repræsenterer. Resultatet blev en lang række større og mindre afhandlinger, men til hans og alle middelalderhistorikeres største sorg naaede selve editionen ikke at blive publiceret. – Under sit otium overraskede L. W. ved nye facetter. Modsat Arup havde han principielt indskrænket sine rekonstruktioner til de enkelte hændelser; her kunne han til tider gennemføre en logisk løsning til den yderste spids. Men naar de store linier og den sammensatte syntese kom paa tale, lod ofte positivistens advarende »det vet vi ingenting om«. Da udkom i 1946 *Skånes kyrka från älsta tid till Jacob Erlandsens död 1274*. Modsat den tilsvarende ældre *Den skånska kyrkans älsta historia*, fra 1914–17, der var en række problemanalyser, er denne en fuldstændig sammenfattende skildring, bygget op omkring hver enkelt kirkeleders personlighed og indsats, en magtfuld syntese, hvor fremstillingen i en til tider næsten

episk stil svøber sig tæt omkring de ægte kilders vidnesbyrd. Samme aar saa af handlingen *S:t Knut i Österled* lyset i Scandia. Tydeligt inspireret af den tyske okkupation af de nordiske broderlande, men stringent dokumenteret udfra en analyse af Knud VI.s brev til de danske købmænds Knudsgilde paa Gotland i forbindelse med andre samtidige vidnesbyrd oprullede han i et vældigt perspektiv en dansk-nordisk merkantil udfoldelse til Østersøens fjerneste egne, der atter blev en bestemmende baggrund for Andreas Sunesens korstog og Valdemarernes politiske Østersovælde. – I sin høje alderdom vendte L. W. endelig tilbage til Lundagård og viede sine sidste skrifter de ældre restaureringer af domkirken og Lundebergernes St. Knudsgilde, hvis oldermand han havde været. Ringen var sluttet.

Kun begrænsede sider af historikeren og endnu mindre af hans personlighed fik udtryk i Lauritz Weibulls skrifter. Her møder vi den reservede forsker, der i erkendelse af sin metodes tjenlighed til at gennemføre sin store maalsætning, nemlig at sætte en fast videnskabelig grænse mellem viden og formodning om fortiden, holdt ethvert subjektivt moment borte; ogsaa fremlæggelsen af forskningens resultater skulde staa uafhængig af deres ophav. En senere generation har ikke helt den samme positivismens tillid til, at der kan trækkes saa skarpe grænser for fortidens virkelighed, og man kan mene, at visse af de løsninger, som W. ansaa for logisk entydige, faktisk beror paa et subjektivt valg mellem flere muligheder. Men disse indvendinger rækker intet ved det fundamentale i hans forskning. Som professor viste han større aabenhed. Man fik en fornemmelse af mandens glød bag hans aristokratisk-akademiske holdning, naar han med sin noget slørede stemme forelæste sine resultater for et auditorium, og endnu mere hans inspiration, naar han foldede sig ud for sine elever paa et seminar eller i en sluttet kreds. Men først naar man havde oplevet hans tolkning af fortiden i Lundedomen eller ved Dalby kirke eller et andet af hans monumenter, forstod man ret, hvorledes videnskabsmanden havde tøjet og skolet den sande amatørs ildhu, der var drivkraften i hele hans værk.

Lauritz Weibull var rundet af dansk, af sønderjydsk rod, og i gode og onde tider omsatte han sin interesse for Danmark og danske i handling. Men naar hans forskning fik større betydning for dansk end for svensk historie, skyldes det i første række, at hans hjemby i middelalderen var en del af det danske rige. Det var ogsaa indenfor dansk videnskab man først forstod at værdsætte hans forskning og paaskønnede den ved at lade universitet og lærde selskaber tildele ham deres æresbevisninger. Men i det

lange løb ovede han dog sin største indsats i sit eget land, for naar det saa længe forkætrede og omstridte begreb, den Weibullske skole, næsten var forsvundet ved hans død, skyldes det alene, at hans program havde sejret og hans lære var alment accepteret.

Aksel E. Christensen

De vigtigste afsnit af P. Chr. v. Stemanns virksomhed faldt i Sønderjylland som amtsassessor i Tønder 1920–26 og på Bornholm som amtmand 1934–60. To af de mest afgørende kapitler i Danmarks nyere historie ligger inden for disse tidsrum: Genforeningen og Besættelsestiden. Med skildringen af sit arbejde i 1920 og 1940–45 bringer v. Stemann betydningsfulde bidrag til dansk historie. Værket er: *P. Chr. v. Stemann: En dansk Embedsmands Odyssé, I–II*, (København 1961).

Beretningen om tiden 5.2.–14.7. 1920 gives på grundlag af en kortfattet dagbog. Citaterne derfra er sammenknyttet efter hukommelsen til en fremstilling skrevet i 1927 (bind I s. 37–68). Besættelsestiden i landets østligste grænseprovins fylder henimod 300 sider. Hertil kommer den anden besættelse: russernes, med yderligere 150 sider. På grundlag af oftest daglige indberetninger til indenrigsministeriet samt visse andre sager udarbejdede amtmanden i 1946 en meget fyldig beretning om alt, hvad han havde oplevet. Denne redegørelse på 850 maskinskrevne sider blev afleveret til Rigsarkivet. Den citeres – uden at der skelnes yderligere mellem selve de originale indberetninger og det i 1946 nedskrevne – i anførselstegn. Man må have lov at anke over denne uoverskuelige fremgangsmåde. Det afhænger kun af et par små gåseøjne (som let kan overses eller som *kan* være faldet ud), om man læser en samtidig indberetning eller erindringer, skrevet i 1960.

Bornholms stilling under Besættelsen var præget af isolation og forsyningsvanskeligheder og hertil de særlige problemer i de sidste måneder og dage. Illegalt var øen et meget vigtigt led i forbindelserne med Sverige, og modstandsbevægelsen gik stille med dørene.

Amtmanden var i høj grad henvist til at klare sig selv. Han klager stadig over manglende orientering fra København. En strengt fortrolig kongelig resolution af 4. 11. 1940 udnævnte ham til administrator med fuldmagt på bogstavelig talt alle områder, hvis Bornholm blev afskåret fra det øvrige land. Dette skete den 29. 8. 1943. Kontakt opretholdtes med ministerierne under resten af krigen, men det var v. Stemann, der havde de løbende afgørelser og